

FUQAROLIK JAMIYATIDA MUSTAHKAM HUQUQIY TUSHUNCHALAR VA MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY OMILLARI

Rafikova Muattar Ravshanovna

*Bojxona instituti "Ijtimoiy-gumanitar
fanlar" kafedrası boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa fanlari doktori(PhD), dotsent, podpolkovnik*

Shamsiddinova Ruxsora Otabek qizi

*Bojxona instituti 1-kurs
125-guruh kursanti*

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 06.02.2026

Revised: 07.02.2026

Accepted: 08.02.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Huquqiy tafakkur,
tanqidiy fikrlash,
fuqarolik jamiyati,
huquqiy ong, huquqiy
madaniyat, qonun
ustuvorligi, fuqarolik
mas'uliyati, adolat,
erkinlik*

*Ushbu maqola fuqarolik jamiyatini
mustahkamlashning tub negizi bo'lgan huquqiy
tafakkur va tanqidiy fikrlashning o'zaro
bog'liqligini, ularning fuqarolarda mas'uliyatli
huquqiy tushunchalarni shakllantirishdagi hal
qiluvchi ahamiyatini har tomonlama yoritadi.
Maqolada fuqarolarning faqat qonunlarga
bo'ysunib yashashi emas, balki qonunlarning
mazmun-mohiyatini ongli ravishda anglab, ularni
tanqidiy baholash, adolat va qonuniylikni
ta'minlashda faol ishtirok etish zaruriyati asoslab
berilgan.*

Hozirgi davrda dunyodagi har qanday demokratik islohotlarning muvaffaqiyati jamiyatning huquqiy ongi va madaniyati darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini qurish yo'lida O'zbekiston uchun fuqarolarning nafaqat qonunlarni bilishi, balki ularga chuqur hurmat bilan qarashi, o'z huquqiy pozitsiyasini

mustaqil va ongli ravishda shakllantirishi hayotiy zaruratga aylandi. Bu jarayonning asosini esa huquqiy tafakkur va tanqidiy fikrlash tashkil etadi. Bu ikki tushuncha o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ular birgalikda mas'uliyatli, faol va qonunlarga sodiq fuqaroni shakllantiradi.

Huquqiy tafakkur – bu shaxsning huquqiy voqelikni, ya'ni ijtimoiy munosabatlarni, qonuniy me'yorlarni, huquqiy qadriyatlarni idrok etishi, aks ettirishi va ularga baho berishi, g'oyalar, qarashlar va nazariyalar tizimidir [1]. Huquqiy tafakkurga ega bo'lgan shaxs o'zining barcha xatti-harakatlariga huquqiy asosda yondashadi, qonuniy va noqonuniy xatti-harakatlarni farqlay oladi. Bu tafakkur shaxsda qonuniy bo'lish irodasini, ya'ni qonunga bo'ysunishni majburlikdan emas, balki ichki ishonch va e'tiqod orqali amalga oshirish maylini uyg'otadi. Huquqiy tafakkurning yuksakligi, jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashning eng muhim sharti hisoblanadi. Agar har bir fuqaro qonunga hurmatni o'zining shaxsiy mas'uliyati deb bilsa, bu jamiyatda korrupsiya, byurokratiya va huquqbuzarliklar ildiz otishiga imkon qolmaydi.

Biroq, faqat qonunlarni bilishning o'zi yetarli emas. Zamonaviy murakkab jamiyatda qonunlar va me'yorlar doimiy o'zgarib boradi. Shu sababli, huquqiy tafakkur tanqidiy fikrlash bilan boyitilishi zarur.

Tanqidiy fikrlash – bu har qanday ma'lumotni, argumentni yoki qarorni asosli sabablar bilan ehtiyotkorlik bilan tahlil qilish, shubha ostiga olish va o'z e'tiqodlarini mustaqil ravishda shakllantirish qobiliyatidir[2].

Huquqiy sohada bu quyidagilarni anglatadi:

1. **Dogmatik yondashuvdan voz kechish:** Qonunlarni shunchaki “buyruq” deb qabul qilmasdan, ularning ijtimoiy adolatga, inson huquqlari va erkinliklariga nechog'lik mos ekanligini baholash.

2. **Dalillarga asoslangan mulohaza:** Huquqiy nizo yoki muammo yuzaga kelganda, hissiyotlarga emas, balki aniq dalillar, mantiqiy asoslar va qonuniy pretsedentlarga tayangan holda xulosa chiqarish.

3. **Muqobil yechimlarni ko'rish:** Mavjud huquqiy tartiblar va yechimlar orasidan eng samarali, adolatli va insonparvar yechimni topish.

Tanqidiy fikrlash fuqarolarni davlat organlari va mansabdor shaxslarning harakatlari ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatishga, islohotlarning haqiqiy samaradorligini baholashga undaydi. Bu esa fuqarolik jamiyatining o'zini-o'zi rivojlantirish va takomillashtirish mexanizmi uchun g'oyat muhimdir. Agar fuqarolar qonuniy

tashabbuslarni ilgari surish, o'zgarishlarni talab qilish uchun mustaqil fikrlay olsalar, ular passiv subyekt emas, balki jamiyatning faol quruvchisi bo'lib qoladilar.

Huquqiy tafakkur va tanqidiy fikrlashning o'zaro uyg'unligi natijasida fuqarolik mas'uliyati shakllanadi. Fuqarolik mas'uliyati shaxsning faqat o'z shaxsiy manfaatlari yoki huquqlari doirasida harakat qilishi emas, balki butun jamiyat, davlat va kelajak avlod oldida majburiyatni, adolatli va qonuniy jamiyatda yashash uchun javobgarlikni his qilishidir [3].

Fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish uchun keng qamrovli va tizimli yondashuv talab etiladi. Buning asosiy yo'nalishlari quyidagilardir:

- **Ta'lim tizimini transformatsiya qilish:** Ta'lim jarayonida huquqiy bilimlar majburiy va dogmatik tarzda o'rgatishdan voz kechib, Suqrotcha metodlar, amaliy keyslar, munozaralar va bahs-munozaralar orqali talabalarni taxminlarga savol berishga, dalillarni tahlil qilishga va mustaqil xulosalar chiqarishga o'rgatish zarur. Bu huquqshunoslik maktablarida, shuningdek, umumiy ta'lim tizimida ham joriy etilishi lozim.

- **Ochiq axborot va muloqot muhitini yaratish:** Jamiyatda fikr erkinligini ta'minlash, turli qarashlarning to'qnashuvini rag'batlantirish huquqiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Ommaviy axborot vositalari huquqiy mavzularni yuzaki emas, balki tahliliy, chuqur va barcha tomonlarning fikrini inobatga olgan holda yoritishi kerak. Bu har bir fuqaroning axborotga asoslangan holda tanqidiy mulohaza yuritish qobiliyatini oshiradi.

- **Davlat organlarining ochiqligi va mas'uliyati:** Davlat hokimiyati organlari va mansabdor shaxslarning o'z harakatlarida qonuniylik, shaffoflik va hisobdorlik tamoyillariga qat'iy amal qilishi, fuqarolarning haqli e'tirozlariga ochiq bo'lishi jamiyatda davlatga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Ishonch paydo bo'lgan joyda esa huquqiy mas'uliyat o'z-o'zidan yuksaladi, chunki fuqaro o'zining faol ishtiroki islohotlarga ta'sir qila olishiga ishonch hosil qiladi.

- **Fuqarolik jamiyati institutlarining faolligini oshirish:** Nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari, ilmiy markazlar fuqarolarga siyosiy jarayonlar, huquqiy normalar va fuqarolik mas'uliyati tushunchalarini tushuntirib, ularning faol ijtimoiy pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Ommaviy muhokamalar, jamoatchilik eshituvlari va monitoring guruhlar orqali fuqarolarda tanqidiy fikrlash, muqobil pozitsiyani tushunish va demokratik bahs-munozara madaniyati rivojlanadi [4].

Xulosa qilib aytganda, huquqiy tafakkurning mustahkam poydevori ustiga tanqidiy fikrlashning tahliliy binosini qurish – bu fuqarolik jamiyatida mas'uliyatli va faol fuqaroni

shakllantirishning yagona va to'g'ri yo'lidir. Bu jarayon nafaqat huquqiy me'yorlarga rioya etilishini ta'minlaydi, balki adolat, qonuniylik va inson qadrini oliy qadriyat sifatida tan olgan yangi O'zbekistonni barpo etishning asosiy garovi bo'lib xizmat qiladi. Huquqiy tafakkur va tanqidiy fikrlash jamiyatni tashkil etuvchi har bir shaxsning o'zini qonun ijodkori, himoyachisi va mas'uliyatli a'zosi sifatida his etishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023-yil, 30-apreldagi tahriri).
2. Satvoldiyev, F.A. Huquqiy tafakkurga oid nazariya va qarashlar tahlili. ResearchGate. 2023-yil 33-bet
3. Nuritdinov, N. Zamonaviy huquqiy bilish rivojida tanqidiy tafakkurdan samarali foydalanishning ijtimoiy-madaniy omillari. inLIBRARY. 2024-yil 78-bet
4. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda fuqarolik madaniyati va mas'uliyatining o'rni. TIAME nashri. 2024-yil 221-bet
5. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar 1168. Phoenix Publication. 2024-yil 98-bet
6. Odilqoriyev, X.T. Davlat va huquq nazariyasi. Toshkent: Adolat. 2024-yil
7. Umarov, E. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatning zamonaviy jamiyatdagi huquqiy tizimining muhim elementi sifatida. CyberLeninka. 2024-yil
8. Alisher o'g'li, M. N. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning nazariy va huquqiy asoslari. Guliston davlat universiteti Portali. 2023-yil
9. Shavkatovna, Y. G. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar. Phoenix Publication. 2024-yil